

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

УДК 336.7:332.12(477)

Копилюк О. І.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри банківської справи, Львівська комерційна академія, м. Львів

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність використання конкретних наукових методів дослідження діяльності регіональної банківської системи, таких як метод головних компонент, індексний метод, метод багатомірного статистичного дослідження (кластерного аналізу). Враховуючи мету дослідження, запропоновано й обґрунтовано методичний інструментарій оцінки діяльності регіональної банківської системи, прикладна реалізація якого дозволить формувати основні напрями її розвитку. Окреслено існуючі диспропорції у функціонуванні регіональної банківської системи, запропоновано їх оцінювати з використанням коефіцієнта структурних змін А. Салаї та коефіцієнта структурних відмінностей К. Гатева. Подальші дослідження повинні стосуватися ефективності функціонування регіональної банківської системи в контексті її трансформації з виокремленням Західного, Південного, Центрального й Східного регіональних управлінь НБУ.

Ключові слова: регіональна банківська система, ефективність, індексний метод, метод головних компонент, кластерний аналіз.

Корчулюк О. І.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Banking, Lviv Academy of Commerce, Lviv

METHODICAL TOOLS OF EVALUATION OF REGIONAL BANKING SYSTEM'S ACTIVITY

Abstract. The necessity of using particular scientific methods to research the regional banking system's activity such as: a principal component method, an index method, a multivariate statistical research method (a cluster analysis method) is grounded in the article. Taking into consideration the research purpose, the methodical tools of evaluating the regional banking system's activity are offered and grounded the applied realization of which will allow us to form the main directions of its development. The existing imbalances in the regional banking system's functioning are outlined, it is offered to evaluate them using the structural changes coefficient of A. Salai and the structural differences coefficient of K. Hatiev. Further researches should concern the regional banking system's functioning efficiency in the context of its transformation with distinguishing Western, Southern, Central and Eastern regional offices of the NBU.

Keywords: regional banking system, efficiency, index method, principal component method, cluster analysis.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується високим динамізмом та необхідністю реформування місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою з впровадженням новітніх підходів до управління регіональним розвитком, його фінансовим забезпеченням на основі розширення міжнародного, міжрегіонального й транскордонного співробітництва. Формування і реалізація державної регіональної політики з урахуванням секторальної, територіальної та управлінської складових неможливі без ефективно функціонуючої

банківської системи на загальнодержавному й регіональному рівнях, яка б забезпечувала інвестиційні, кредитні й споживчі потреби регіонів із урахуванням природних, демографічних, інноваційних та інших особливостей. Це актуалізує необхідність розробки методичного інструментарію оцінки діяльності регіональної банківської системи на основі дослідження факторів впливу та застосування системи показників, які дозволять комплексно оцінити ефективність її функціонування та виявити існуючі диспропорції у розміщенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування регіональних банківських систем, формування методичного інструментарію їх оцінювання і розвитку є недостатньо розкритими та дослідженими. Водночас існує багато напрацювань щодо функціонування регіональної банківської системи та вдосконалення політики її розвитку. До провідних учених, що як у теоретичному, так і в практичному плані вирішували питання теорії й методології розвитку регіональної банківської системи, можна віднести Б. Буркинського, О. Барановського, І. Брітченка, М. Долішнього, Б. Данилишина, О. Другова, В. Коваленко, М. Козоріз, М. Могильницьку, І. Сторонянську та ін. Поряд з цим, незважаючи на значний науковий доробок, відкритими залишаються питання дослідження й розробки методичного інструментарію оцінки регіональної банківської системи з метою виявлення особливостей її розвитку й формування відповідної регіональної політики.

Постановка завдання. Децентралізація влади й проведення адміністративно-територіальної реформи актуалізують необхідність обґрунтування стимулюючих можливостей регіональної банківської системи з потребою застосування новітніх підходів до мобілізації фінансово-кредитних ресурсів із одночасним збереженням централізованих принципів організації відносин у визначеній сфері. Тому метою статті є розробка методичного інструментарію оцінювання стану регіональних банківських систем із використанням системи методик для визначення міри впливу зовнішніх факторів на банківську систему та регіональну політику її розвитку, оцінювання розвитку системи на різних рівнях з метою визначення потенціалу зростання, напрямів модернізації та можливих структурних змін у системі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систематизація методів дослідження регіональної банківської системи дозволила конкретизувати методи її дослідження у межах системного підходу з виділенням загальнонаукових та конкретнонаукових і виокремити незначну кількість наукових досліджень таких конкретнонаукових методів, як рейтингування, моніторинг, кластеризація, прогнозування, токсоунування, економіко-математичних і статистичних та ін.

Методичний інструментарій дослідження регіональної банківської системи повинен базуватися на переході від традиційного динамічного аналізу до використання переваг методів регресійного аналізу, індексних методів, методів головних компонент та багатомірного статистичного дослідження (кластерного аналізу) для визначення основних тенденцій функціонування регіональних банківських систем та необхідності залучення їх потенціалу в кредитно-інвестиційний розвиток економіки регіонів.

Прикладний аспект реалізації методичного інструментарію дослідження регіональної банківської системи, на нашу думку, необхідно здійснювати в контексті послідовного використання низки методик, які охоплюють:

1. Визначення та дослідження ступеня впливу факторів на розвиток банківської системи, а також тих факторів, що найбільше впливають на формування й успішну реалізацію регіональної політики на основі використання методів кореляційно-регресійного аналізу та методу головних компонент, суть якого полягає в тому, що ознаки, котрі спостерігаємо, є лінійними комбінаціями прихованих факторів. Тобто деякі з цих факторів можуть бути спільними для двох і більше ознак, а інші – характерні для кожної ознаки зокрема. Останні є незалежними і не роблять внеску в кореляцію між ознаками. Спільні ж фактори, кількість яких є меншою за кількість досліджуваних ознак, роблять внесок у матрицю парних кореляцій [10, с. 8-17].

Зважаючи на те, що кожен фактор визначається взаємопов'язаними ознаками, то їх можна подати як лінійну комбінацію ознак [6]:

$$F_k = w_{k1}Z_1 + w_{k2}Z_2 + \dots + w_{kn}Z_n, \quad k = \overline{1, r}, (1)$$

де w_{kj} ($j = \overline{1, n}$) – факторне навантаження фактора F_k на ознаку Z_j .

За допомогою методу головних компонент, реалізованого у програмному продукті IBM SPSS Statistics 19.0, нами виділено фактори, які найбільш суттєво впливають на розвиток банківської системи Львівської області. У результаті проведених обчислень було виділено три групи факторів, що пояснюють 91% мінливості вихідних показників у Львівській області. Фактор $F1$ “Рівень та якість життя населення” є найбільш вагомим і пояснює 67,43% загальної дисперсії. Його формують показники: з позитивним або прямим впливом (кількість суб'єктів ЄДРПОУ, обсяг реалізованих послуг, доходи місцевого бюджету, природний і міграційний приріст населення, рівень зайнятості населення віком 15-70 років, економічно активне населення у віці 15-70 років, середньомісячна заробітна плата одного працюючого, фахівці вищої кваліфікації, зайняті в економіці України, забезпеченість населення житлом); з негативним або зворотним впливом (чисельність наявного населення, загальний коефіцієнт розлучуваності, рівень безробіття). Фактор $F2$ “Розвиток економіки регіону” оцінювався економічними індикаторами і за результатами справ-

Таблиця 1
Статистичні характеристики головних компонент розвитку банківської системи Львівської області

Фактори	Власні значення	Частка загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
Фактор 1	12,12208	67,34489	12,12208	67,34489
Фактор 2	2,16104	12,00577	14,28312	79,35067
Фактор 3	2,10793	11,71071	16,39105	91,06137

Джерело: розроблено автором.

ляє значно менший вплив порівняно з $F1$, пояснюючи 12,0% загальної дисперсії. Вплив останнього фактора $F3$ є найменшим – 11,7% загальної дисперсії. Його ідентифіковано як “Політико-економічна нестабільність”, оскільки в його структурі є такі показники, як індекс споживчих цін, кількість зареєстрованих злочинів тощо (табл. 1).

У результаті проведеного регресійного аналізу з’ясовано, що три отримані головні компоненти в достатній мірі пояснюють розвиток банківської системи Львівської області, який описується економічною моделлю:

$$Y = 1458613 + 447539F_1 - 143299F_2 - 394414F_3 \quad (2)$$

де Y – вимоги банків за наданими кредитами у Львівській області (на кінець року), млн. грн., а незалежні змінні – головні фактори $F1$, $F2$, $F3$.

З рівняння (2) випливає, що найбільший позитивний вплив на розвиток банківської системи Львівської області має $F1$. Інші два фактори за своєю дією є протилежними до нього. При цьому досить негативно позначається на розвитку банківської системи політико-економічна нестабільність, що неодноразово простежувалося в останні роки. Щодо зворотного зв’язку обсягу вимог банків за кредитами $F2$, то очевидно, що чим більше розвиненою буде економіка, тим меншою буде затребуваність у кредитних коштах.

2. Комплексне оцінювання розвитку банківської системи як на регіональному, так і національному рівні з метою визначення потенціалу до зростання, напрямів модернізації для кращого розуміння процесів, що впливають на діяльність банківських установ у регіонах на основі індексного методу, який охоплює визначення індексу інституціонального розвитку, індексу економічного розвитку, індексу взаємодії з економікою регіону за показниками, наведеними у табл. 2.

3. Характеристику та аналіз можливих структурних змін у розвитку банківської системи на рівні регіонів на основі використання коефіцієнта структурних змін А. Салаї та інтегрального коефіцієнта структурних відмінностей К. Гатева.

Структурні зміни можуть істотно впливати на розвиток економічних процесів і явищ, тому для кількісної оцінки їх масштабу в розвитку банківської системи внаслідок реалізації регіональної політики чи вдосконалення її інструментарію доцільно використати інтегральний коефіцієнт структурних змін А. Салаї [7, с. 166-169]:

$$k_C = \sqrt{\frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n (d_i^1 - d_i^0)^2}, \quad k_C \in [0; 1] \quad (3)$$

де d_i^0, d_i^1 – відносні показники структури банківської системи i -го регіону в базовому і звітному періодах;

n – кількість регіонів.

Ще одним показником оцінки структурних зрушень є інтегральний коефіцієнт структурних відмінностей Гатева:

$$k_V = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_i^1 - d_i^0)^2}{\sum_{i=1}^n (d_i^1)^2 + \sum_{i=1}^n (d_i^0)^2}}, \quad k_V \in [0; 1] \quad (4)$$

де d_i^0, d_i^1 – відносні показники структури сукупності i -го регіону в базовому і звітному періодах;

n – кількість груп (регіонів) у сукупності.

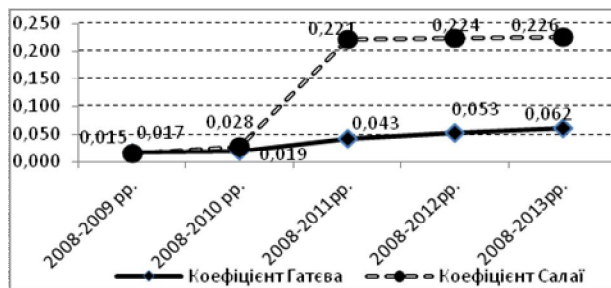
Шляхом використання коефіцієнта структурних змін А. Салаї та інтегрального коефіцієнта структурних відмінностей К. Гатева визначено рівень

Таблиця 2

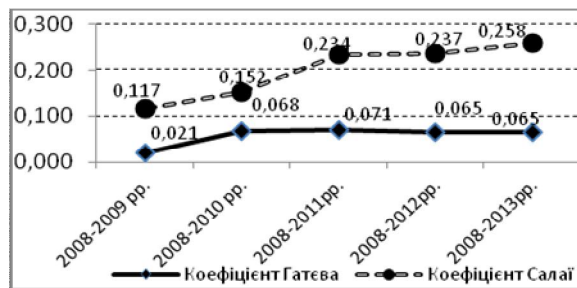
Індексний метод визначення показників розвитку регіональної банківської системи

Показники	Методика обчислення
<i>Індекс інституціонального розвитку</i>	
Показник експансії	Відношення кількості банків інших регіонів до кількості банків регіону
Забезпеченість населення регіону підрозділами банків	Кількість внутрішніх структурних підрозділів кредитних організацій на 100 тис. осіб
Концентрація активів	Відношення активів банків регіону до їх кількості
Концентрація власного капіталу	Відношення власного капіталу банків регіону до їх кількості
<i>Індекс економічного розвитку</i>	
Достатність капіталу	Відношення капіталу до активів банків
Частка вкладів населення у зобов’язаннях	Відношення вкладів населення до зобов’язань банків
Ефективність використання залучених засобів	Відношення активів до залучених засобів
Якість кредитного портфеля	Відношення протермінованої заборгованості до кредитів національної банківської системи
<i>Індекс взаємодії з економікою регіону</i>	
Частка активів у ВРП	Відношення активів до ВРП
Частка кредитів у ВРП	Відношення кредитів до ВРП
Рівень розвитку ощадної справи	Відношення депозитів на душу населення до доходів

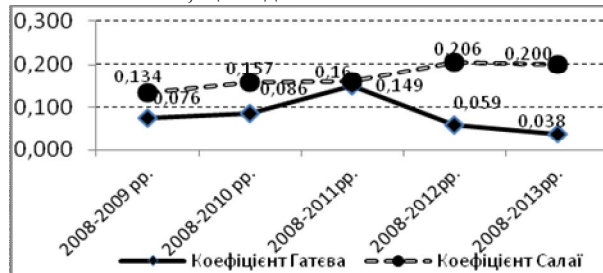
Джерело: [1, 2, 4, 5]

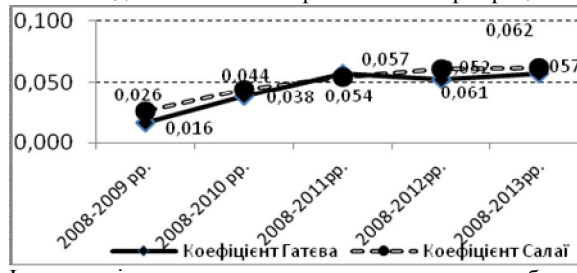
Інтенсивність структурних зрушень у регіонах за кількістю банків, що подають звітність НБУ

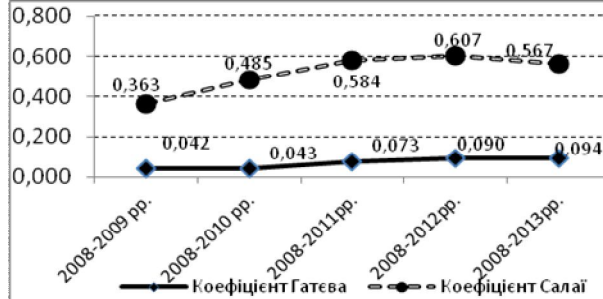
Інтенсивність структурних зрушень у регіонах за обсягами депозитів інших фінансових корпорацій

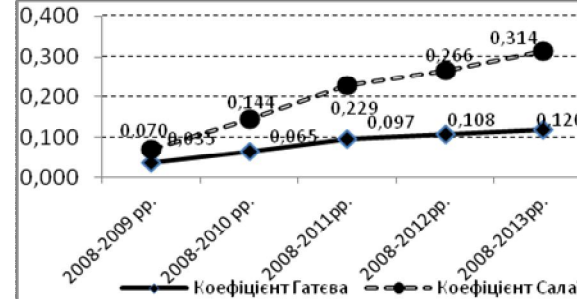
Інтенсивність структурних зрушень в обсягах депозитів нефінансових корпорацій

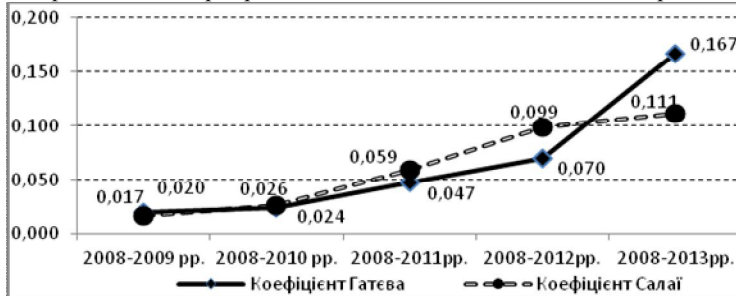
Інтенсивність структурних зрушень в обсягах депозитів домашніх господарств

Інтенсивність структурних зрушень в обсягах наданих кредитів іншим фінансовим корпораціям

Інтенсивність структурних зрушень в обсягах наданих кредитів нефінансовим корпораціям

Інтенсивність структурних зрушень в обсягах наданих кредитів домашнім господарствам

Рис. 1. Рівні розходження в регіональній структурі банківської системи України за окремими показниками, 2008-2013 pp.

Джерело: розроблено автором

розходження у регіональній структурі банківської системи за кількістю банків та їх підрозділів (яку певною мірою згладжує розвиток мережі філій та відділень), обсягом залучених депозитів від фінансових та нефінансових корпорацій, домашніх господарств, обсягами кредитування фінансових та нефінансових корпорацій, домашніх господарств (рис. 1).

Коефіцієнти А. Салаї та К. Гатєва дозволяють констатувати, що для депозитної та кредитної діяльності банківських установ в Україні зміна регіональної структури впродовж 2008-2013 pp. відбувалася по-різному. Якщо депозитна діяльність банків характеризувалася незначними структурними змінами у розрізі регіонів, то кредитна, навпаки, суттєвими.

4. Групування регіонів з метою вироблення та застосування заходів регіональної політики не до кожної окремо взятої регіональної банківської системи, а до сукупності зі схожими характеристиками. На основі кластерного аналізу доведено, що оптимальним у 2013 році було об'єднання регіонів за рівнем розвитку банківської системи в такі групи: 1) Київська область, м. Київ; 2) Дніпропетровська область; 3) Донецька область; 4) Одеська область; 5) решта областей.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, аналіз і оцінка

сучасних тенденцій розвитку банківської системи України в регіональному вимірі дозволили виокремити характерні особливості її функціонування, зокрема:

1. Існування значних диспропорцій у її територіальній структурі та відсутність у значній кількості областей банків-юридичних осіб. Такий стан речей неминує може призвести до економічної відсталості регіонів із нерозвинутою банківською системою [8, с. 127]. Тому важливим завданням держави у сфері фінансової політики повинно бути стимулювання інтересів комерційних банків до діяльності у проблемних регіонах.

2. Нерівномірність регіональної концентрації банківської системи. Більшість комерційних банків концентрується у столичному регіоні. Так, у м. Київ та Київській області у 2013 році було зареєстровано 120 комерційних банків (66,67% від їх загальної кількості). Іншими регіональними центрами концентрації української банківської мережі є Дніпропетровська (14 комерційних банків, або 7,78% від загальної кількості), Донецька (10 комерційних банків, або 5,56% від загальної кількості), Харківська (7 комерційних банків, або 3,89% від загальної кількості), Одеська (8 комерційних банків, або 4,44% від загальної кількості) області. Окрім того, нерівномірність регіональної концентрації банківської системи поглиблює висока залежність філій та відділень комерційних банків, що їм підпорядковані.

3. Економічна неефективність регіональної локалізації банківської системи. Негативним наслідком нерівномірності розміщення українських банків стає відтік фінансових ресурсів банків із одних регіонів в інші, де розташовані головні офіси комерційних банків, що створює негативні тенденції посилення територіальної нерівномірності соціально-економічного розвитку всієї країни, депресивності низки регіонів України [3, с. 224]. Зокрема, нерівномірність регіональної концентрації комерційних банків України зумовила поділ регіонів на дві групи: регіони-донори (АР Крим, Донецька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Тернопільська, Черкаська області) і регіони-реципієнти (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська області, м. Київ). З огляду на вищевикладене виходом може бути орієнтування в розміщенні банківської мережі на густоту населення, фінансове стимулювання розвитку депресивних регіонів.

4. Суттєва частка іноземних інвесторів у сумарному капіталі вітчизняної банківської системи. Так, на початок 2015 р. в Україні діяв 51 комерційний банк із іноземним капіталом. У повній власності (100% корпоративних прав) іноземних інвесторів перебуває близько 11,7% (19 банків) від загальної кількості банків, що володіють ліцензією НБУ на здійснення банківських операцій. Частка іноземного капіталу в банківській системі – 32,5% [9].

5. Погано розвинута технічна база функціонування банківської системи у регіонах. Зокрема,

комерційні банки в регіонах за своїм технічним оснащенням суттєво відстають від столичних. Багато з них не володіють сучасними банківськими системами через низьку професійну підготовку персоналу і низький рівень застосування комп'ютерних технологій та розвитку комунікаційних мереж. Портфель банківських послуг, що їх надають у регіонах, є не таким наповненим, як у регіонах-лідерах.

Запропонований методичний підхід дозволяє розвинути теорію і методологію функціонування регіональних банківських систем, що дасть можливість у подальшому розробляти перспективні напрями їх розвитку із урахуванням задекларованих НБУ трансформаційних змін у функціонуванні регіональних банківських систем із виокремленням Західного (м. Львів), Центрального (м. Київ), Південного (м. Одеса), Східного (м. Дніпропетровськ) територіальних управлінь НБУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комплексная оценка уровня развития банковских систем регионов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bankir.ru/publikacii/s/ kompleksnaya-otsenka-urovnya-razvitiya-bankovskikh-sistem-regionov-10001732/>.

2. Копилук О. І. Цільові орієнтири регіональної політики розвитку банківської системи та інструментарій забезпечення її розвитку / О. І. Копилук // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород, 2014. – Вип. 1(42). – С. 120-126. – (Серія «Економіка»).

3. Копылюк О. И. Рейтинговое развитие как инструмент совершенствования региональной политики развития банковской системы / О. И. Копылюк // Dezvoltarea inovatională din Republica Moldova : problemele naționale și tendințele globale. - Компат, 2013. – С. 223-228.

4. Развитие методов статистического прогнозирования социально-экономического развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.newbiznet.com.ua/index.php/ru/articles/82-marketing/273-2010-12-29-15-27-58>.

5. Соціальний капітал банківської системи [Електронний ресурс] // Економічна правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/23/278708/>.

6. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / [Дж.-О. Ким, Ч. У. Мюллер, У. Р. Клекка и др.] ; [пер. с англ.]. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 218 с.

7. Фещур Р. В. Статистика : навч. посіб. / Р. В. Фещур, А. Ф. Барвінський, В. П. Кічор. – [вид. 2-е, переробл. і доп.]. – Львів : Інтеллект-Захід, 2003. – 576 с.

8. Фінансовий потенціал регіону: механізми формування та використання : монографія / [Сторонянська І. З., Козоріз М. А. та ін.]. – Львів : ІРД НАНУ, 2012. – 306 с.

9. Частка іноземного капіталу в банківській системі України падає [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/586034-chastka>

inozemnogo-kapitalu-v-bankivskiy-sistemi-ukrajini-padae.html.

10. Шевчук І. Б. Моделі компонентного та факторного аналізу розвитку системи дитячого оздоровлення в Україні / І. Б. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – Хмельницький, 2013. – Вип. 3'2013 (20). – С. 8-17.

REFERENCES

1. Kompleksnaja ocenka urovnja razvitija bankovskih sistem regionov [Comprehensive assessment of the level of development of the banking systems of regions] [Online], available at: <http://bankir.ru/publikacii/s/kompleksnaya-otsenka-urovnya-razvitiya-bankovskikh-sistem-regionov-10001732/> (Accessed 22 Jan 2013).

2. Kopyliuk, O. I. (2014), Tsil'ovi oriientyry rehional'noi polityky rozvytku bankivs'koi systemy ta instrumentarij zabezpechennia ii rozvytku [Targets regional policy of the banking system and ensure its development tools], Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. – Uzhhorod, Vol. 1(42). – pp. 120-126. – (Seriiia «Ekonomika»).

3. Kopyljuk, O. I. (2013), Rejtingirovanie kak instrument sovershenstvovaniia regional'noj politiki razvitija bankovskoj systemy [Rejtingirovanie as a tool for improving the regional policy of the banking system], Dezvoltarea inovațională din Republica Moldova : problemele națională și tendințele globale. Komrat, pp. 223-228.

4. Rozvytok metodiv statystychnoho prohnouzuvannia sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku [Development

of methods of statistical forecasting socio-economic development] [Online], available at: <http://www.Newbiznet.com.ua/index.php/ru/articles/82-marketing/273-2010-12-29-15-27-58> (Accessed 29 Dec 2010).

5. Sotsial'nyj kapital bankivs'koi systemy [Social capital of the banking system] [Online], available at: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/23/278708/> (Accessed 23 March 2011).

6. Kim, O., Mjuller, Ch. U., Klekka, U. R. (1989) Faktornyj, diskriminantnyj i klasternyj analiz [Factorial, discriminant and cluster analysis]. – M. : Finansy i statistika, 218 p.

7. Feschur, R. V. Barvins'kyj, A. F., Kichor, V. P. (2003), Statystyka [Statistics]. – [vyd. 2-e, pererobl. i dop.]. – L'viv : Intel'ekt-Zakhid, 576 p.

8. Storonians'ka, I. Z., Kozoriz, M. A. (2012) Finansovyj potentsial rehionu: mekhanizmy formuvannia ta vykorystannia : monohrafiia [The financial potential of the region: mechanisms of formation and use]. – L'viv : IRD NANU. – 306 p.

9. Chastka inozemnoho kapitalu v bankivs'kij systemi Ukrainy padaie [The share of foreign capital in the banking system of Ukraine drops] [Online], available at: <http://www.unian.ua/news/586034-chastka-inozemnogo-kapitalu-v-bankivskiy-sistemi-ukrajini-padae.html> (Accessed 11 Jan 2015).

10. Shevchuk, I. B. (2013), Modeli komponentnoho ta faktornoho analizu rozvytku systemy dytiachoho ozdorovlennia v Ukraini [Component models and factor analysis of development of children's health in Ukraine], Stalyj rozvytok ekonomiky. – Khmel'nyts'kyj, Vol. 3(20). – pp. 8-17.